

БІЛОЗЕРСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №14
БІЛОЗЕРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

ПРОЄКТНА РОБОТА

Сталінська цензура щодо мистецтва у 20-30-х роках ХХ ст. в Україні.

Виконали

учні

Білозерської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 14

Білозерської міської ради

Борцова А., Кравчук В., Піхоцький В., Фещук Х.

Керівник: вчитель історії та географії

Білозерської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 14

Рудика Катерина Сергіївна

РОЗДІЛ І. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУ

Тема проекту: Сталінська цензура щодо мистецтва у 20-30-х роках ХХ ст. в Україні.

Актуальність: Творення, збереження і розвиток культури – всі ці парадигми є складовою частиною історичного процесу. І сьогодні, коли Україна йде шляхом незалежності, визначення напрямків розвитку культури та її пріоритетів є найважливішим завданням. Особливої уваги заслуговує розвиток мистецтва – форма культури, яка пов’язана зі здатністю людини до естетичного засвоєння світу, до його відтворення в образах і символах, що спирається на творчу уяву. Сучасний розвиток мистецтва можливий лише на основі вивчення та критичної оцінки набутого досвіду. У зв’язку із цим особливу актуальність мають проблеми історичного осмислення художньо-культурної сфери життя суспільства, як у далекому минулому, так і в новітні часи.

Українське мистецтво є своєрідним явищем у світовій духовній скарбниці, оскільки упродовж багатьох століть воно змушено було розвиватися (а якщо точніше – боротися за своє елементарне виживання) за відсутності власної держави. Відтак на підтримку урядових інституцій розраховувати зазвичай не доводилось. Особливо несприятливою була ситуація в 20-30-х рр. ХХ ст. за часів сталінської цензури. Це була руйнація культури, яка невілювала зміст духовного життя населення республіки і послаблювала його інтелектуальну базу. В цей період радянська влада використовувала мистецтво у власних цілях, а саме за допомогою творів талановитих архітекторів, художників, скульпторів маніпулювала свідомістю громадян.

В сучасній Україні відбуваються досить динамічні і часто непередбачувані для суспільної свідомості процеси. Це супроводжується зміною у позиціюванні щодо культурних цінностей, оцінок, розуміння мети і призначення мистецтва. Проблема вивчення впливу сталінської цензури на мистецтво у 20-30-х роках набуває актуальності, оскільки аналіз її змісту, засобів і наслідків сприятиме якісно новому рівню знань про історію мистецтва цієї доби. Аналіз як позитивного, так і негативного досвіду перетворень, дає можливість використати його при розбудові культури сучасної України.

Мета навчального проєкту полягає в тому, щоб на основі вивчення опублікованих джерел, архівних матеріалів, художньої та наукової літератури, періодичних видань, Інтернет-ресурсів провести аналіз впливу сталінської цензури на тогочасне мистецтво та узагальнити особливості розвитку українського мистецтва в 20-30-х роках ХХ ст.

Завдання проєкту:

- визначення ролі і місця мистецтва в ідеологічно – пропагандистських і агітаційних кампаніях радянського керівництва;
- проаналізувати та порівняти стан мистецтва на українських землях протягом 1920-1930-х рр.;
- підготувати матеріал для створення брошури «Не пропущено цензурою!»
- сприяти формуванню правдивої історичної пам'яті;
- залучити учнів до групової пізнавальної та пошукової діяльності;
- розвинути навички колективної та самостійної роботи, здатність до логічного мислення;
- виховати в учнів любов і повагу до минулого, почуття патріотизму та гідності;

- зібрати інформацію для використання на уроках історії України та для проведення виховних позаурочних заходів.

Очікувані результати:

Учні навчаться:

- працювати з історичними документами;
- знаходити причинно-наслідкові зв'язки між подіями;
- критично оцінювати та аналізувати отриману інформацію;
- висловлювати власні думки та захищати їх;
- створювати брошури на історичну тематику та презентувати результати своєї пошукової роботи.

Ключове питання проєкту: Як сталінська цензура вплинула на розвиток мистецтва в Україні?

Змістовні питання проєкту:

1. Чому 1920-і рр. вважають періодом національно-культурного відродження в Україні?
2. Що таке сталінська цензура і які були характерні тенденції впровадження цензурної політики в культурне життя тогочасного суспільства ?
3. Чому 1930-і рр. є періодом розквіту сталінської цензури в мистецтві?
4. Яким було становище західноукраїнської інтелігенції в 20-30 рр. XX ст.?

Необхідні ресурси:

- 1) **дидактичні** – уміння учнів працювати з історичними джерелами; навички створення брошури;

2) організаційні – налагодження і підтримка зв'язків з працівниками бібліотек, архівів та музеїв; функціонування в школі факультативу або красзнавчого гуртка;

3) матеріальні – кошти на канцтовари, проїзд (до бібліотеки, музею або архіву).

Категорія учасників: учні 9-10 класу Білозерської ЗОШ I-III ступенів № 14 Білозерської міської ради.

Термін реалізації: 1,5 місяці.

Коло джерел, залучених до проєкту:

Писемні джерела – варто зазначити, що в радянські часи цю проблему не розглядали, досить часто замовчували про реальний стан та розвиток мистецтва. Діячів, які не підтримували сталінський режим, радянське керівництво звинувачувало в формалізмі, суб'єктивізмі, обмеженості. Праці радянського часу, які присвячені авангардному мистецтву є необ'єктивними, а українське мистецтво цього напрямку навіть не розглядалося. Тільки пізніше з'явилася праця Касьянова Г.В., Даниленка В. М. «Сталінізм і українська інтелігенція» Київ, 1991. 96 с., висвітлює історію інтелігенції України в 20 - 30-і рр. Основна увага приділяється взаємовідносинам інтелігенції та адміністративно-командної системи, аналізу наслідків сталінської політики стосовно інтелігенції. Повертається до історичного вжитку багато забутих імен діячів науки і культури України. В розділі «Сталінізм і культура» можна побачити інформацію про поступове згорання «українізації», поширення масового терору проти інтелігенції. Також праці Костюка Г.О. «Сталінізм в Україні», Київ, 1995. 508 с., Греченко В. А. «Апогей сталінського тоталітаризму в Україні», Харків. 2007. 352 с., Рубльова О.С., Черченко Ю.А. «Західноукраїнська інтелігенція та сталінщина» Київ, 1990. 341 с.,

Роготченко О.О. «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм», Київ, 2007. 608 с. та багато інших. Саме в цих працях зроблено спробу розглянути наслідки сталінської цензури на мистецтво України.

Візуальні джерела – «Українська абетка» Нарбута Г., «Революціонерка» Новаківського О., «Революція на селі», «Кадри Дніпробуду», Трохименко К., «Бій за прапор. Атака», «Перехід Червоної Армії через Сиваш» Самокиша, М. «Портрет бригадира ударної бригади ковалів Бельцова», «Портрет стахановців-фрезерувальників Рудашевського та Гейдріха», «Доменний цех» Шовкуненко О., «Переможці Врангеля» Кричевського Ф., «Котовський ліквідує банду Матюхіна» Кличка Ф., «Проводи партизана» Нестеренка О., «Дорога у колгосп» Буравченка М. і багато інших.

Аудіальні джерела – «Щедрик» Леонтовича М., опера «Купало» Вахнянина А., симфонічна сюїта «Веснянки» Вериківського М..

Аудіо-візуальні джерела – опери «Золотий обруч», «Щорс» Лятошинського Б., оперета «Весілля в Малинівці» Рябова О., кантата-поема «Хустина» Ревуцького Л., кінокомедія «Ягідка кохання», фільми «Сумка дипкур'єра», «Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Іван», «Аероград», «Щорс» Довженка О..

Очікуваний продукт проєкту: видання збірки – альманаху «Не пропущено цензурою!», есе для шкільної газети «Сталінська цензура щодо мистецтва у 30-роки ХХ ст. в Україні».

Презентувати результати проєктного дослідження планується на загальношкільній історичній конференції, де учасники проєкту урочисто презентують наукову доповідь про цензуру сталінського режиму та зроблять огляд – промоушин збірки – альманаху «Не пропущено цензурою!». У свою чергу, учасники із інших шкіл презентують результати роботи їх історичних

проектів. Фіналом стане прес-конференція учасників – реалізаторів проекту, які поділяться секретами проектної діяльності та розкажуть про те, як вони збирали, обробляли та устатковували данні, аби зробити цікавий, інформативний науково-актуальний освітній проект.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ.

Етапи проекту:

I етап - підготовчий:

1. Вибір та узгодження теми проекту.
2. Проведення анкетування серед учнів з метою виявлення наявних знань з теми.
3. Аналіз отриманих анкетних даних.
4. Ознайомлення учнів з метою та завданнями проекту. Визначення ключового питання та вибір змістовних питань дослідження.
5. Створення творчих груп для роботи над проектом і визначення формату продукту проектної діяльності.
6. Складання плану роботи творчих груп, вироблення та прийняття строків, графіку виконання робіт у проекті та затвердження його у керівника.

7. Складання графіку та плану методичних консультацій та міжетапної перевірки опрацьованих даних .

II етап – реалізація проекту (дослідницька робота учасників проекту):

План реалізації проекту:

Види робіт	Термін виконання
<i>Підготовчий етап реалізації проекту</i>	
Обґрунтування актуальності проблеми дослідження, вибір форм і методів її розв'язання .	Жовтень 2021 р. 1 тиждень
Створення творчих груп для роботи над проектом. Вибір ними теми дослідження.	Жовтень 2021 р. 2 тиждень
<i>Основний етап реалізації проекту</i>	
Ознайомлення з теоретичним матеріалом на уроках історії України та під час позакласних заходів.	Жовтень-листопад 2021
Самоосвітня діяльність учнів: - пошук та опрацювання джерел інформації; - вибір методів збору даних; - вибір засобів презентації результатів.	Жовтень-листопад 2021
Час для попереднього самоаналізу та самооцінки отриманого матеріалу	28 жовтня – 3 листопада

<p>Оформлення збірки «Не пропущено цензурою!»</p> <p>Написання аналітичної статті та есе до шкільної газети:</p> <p>1.«Сталінська цензура щодо мистецтва у 30-роки ХХ ст. в Україні.»</p> <p>2.«Процес впровадження цензурної політики Й. Сталіна в Україні».</p>	<p>Листопад 2021</p> <p>1 тиждень</p>
<p><i>Заключний етап реалізації проекту</i></p>	
<p>Обробка й оформлення результатів проекту</p>	<p>Листопад 2021</p> <p>2 тиждень</p>
<p>Поширення інформації щодо реалізації проекту на сайті школи https://zosh14.ucoz.net/</p>	<p>Листопад 2021</p> <p>Протягом проектної діяльності</p>
<p>Проведення круглого столу серед учнів 9-10 класів для обговорення підсумків проекту.</p>	<p>Листопад 2021</p> <p>4 тиждень</p>

Над реалізацією проекту буде працювати 4 учні.

Ключове питання проекту: Як сталінська цензура вплинула на розвиток мистецтва в Україні?

Змістовні питання проекту:

1. Чому 1920-і рр. вважають періодом національно-культурного відродження в Україні? – **змістовна лінія, з якою працюватиме I учень;**
2. Що таке сталінська цензура і які були характерні тенденції впровадження цензурної політики в культурне життя тогочасного суспільства? - **змістовна лінія, з якою працюватиме II учень;**
3. Чому 1930-і рр. є періодом розквіту сталінської цензури в мистецтві? - **змістовна лінія, з якою працюватиме III учень;**
4. Яким було становище західноукраїнської інтелігенції в 20-30 рр. XX ст.? - **змістовна лінія, з якою працюватиме IV учень.**

План роботи групи № 1.

Дослідити культурне життя України в 1920 рр. XX ст.

Інструктаж щодо проведення дослідження.

- 1.1. ознайомитися з творами мистецтва, кінофільмами у яких висвітленні особливості культурного життя України визначеного періоду.
- 1.2. опрацювати рекомендовану наукову та художню літературу з теми та зробити нотатки чи опорні схеми.
- 1.3. визначити об'єкт дослідження – діячі літератури, архітектури, музичного та образотворчого мистецтва, театру, а також кіномистецтва.
- 1.4. зібрати матеріал та написати серію аналітичних матеріалів до збірки «Не пропущено цензурою!» за темою «Національно-культурне відродження в Україні у 20-х роках XX ст.»

Результат роботи групи: аудіо-візуальна презентація опрацьованого матеріалу на тижні історії України для учнів 9-10 класів.

Список літератури, рекомендованої для опрацювання учню № 1:

1. Берест Б. Олександр Довженко. Нью-Йорк, 1961. 128 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/16938-berest-b-oleksander-dovzhenko-kritichna-monografiya/>
2. Вечерський В.В. Україна, Держава: Архітектура. Київ, 2018. 608 с. URL:
<http://www.history.org.ua/?termin=1.15>
3. Довжук І.В. Історія культури України. Луганськ, 2009. 552 с.
4. Довженко Олександр Петрович: у 3 т./ гол. ред. В. І. Марочко. Київ, 2004. Т. 2. 688 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Dovzhenko_O
5. Зінкевич О. Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників – документи. Балтимор-Торонто, 1989. 1026 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/9035-les-kurbas-u-teatralniy-diyalnosti-y-otsinkah-suchasnikiv-dokumenti/>
6. Кейван І. Нариси з історії української культури. Українське образотворче мистецтво. Едмонтон, 1984. 234 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-keivan-i-ukrayinske-obrazotvorche-mystetstvo/>
7. Кавалерідзе Іван Петрович: у 4 т./ гол. ред. Н. Г. Ковпаненко. Київ, 2007. Т. 4. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kavaleridze_I
8. Касьянов Г. В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-і роки). Київ, 1991. 96 с.
9. Курбас Лесь: у 5 т./ гол. ред. Г.П. Герасимова. Київ, 2008. Т. 5. 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kurbas_Les
10. Мельників Р.В. Літературні 1920-ті. Постаті (Нариси, образки, етюди). Харків, 2013. 256 с.
11. Мовчан О.М. «Березіль», театр. Київ, 2003. 688 с. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Berezil_teatr
12. Попович М.В. Нарис історії культури України. Київ, 2001. 728 с.

13. Яременко С., Ревуцький В. Нариси з історії української культури. Українська драма й театральне мистецтво на історичному шляху. Київ, 1984. 141 с. URL:

<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-ya-remenko-s-ukrayinski-kompozytory-revutskiy-v-ukrayinska-drama-j-teatraln-e-mystetstvo-na-istorychnomu-shlyahu-djvu/>

Список використаних джерел , рекомендованих для опрацювання учню № 1:

Аудіо-візуальні джерела:

1. Довженко О. Кінофільм «Ягідка кохання», 1926. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IU4X1IqTVjo>
2. Довженко О. Кінофільм «Звенигора», 1927. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TMRXn_rr3ik
3. Довженко О. Кінофільм «Сумка дипкур'єра», 1927. URL: https://www.youtube.com/watch?v=G1S55DZug_w
4. Довженко О. Кінофільм «Арсенал», 1929. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r3UdAeDjilc&t=87s>
5. Лятошинський Б. Опера «Золотий обруч», 1923. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kzkZdMFUWV8>
6. Ревуцький Л. Кантата-поема «Хустина», 1923. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NH4C0v-7OtQ>

Аудіальні джерела:

1. Вахнянин А. Опера «Купало», 1929. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>
2. Вериківський М. Симфонічна сюїта «Веснянки», 1924. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>
3. Леонтович М. «Щедрик», 1919. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>

Опитувальник для першої групи.

1. Назвіть причини різкого злету української культури в 20-рр. ХХ ст.?
2. Як на творчості українських літераторів позначився вплив європейського модернізму ?
3. Хто такі «неокласики» і яка їхня роль в українській літературі?
4. Як розвивалася архітектура в період національного піднесення?
5. Під впливом яких чинників розвивалося музичне мистецтво України в 20-х роках ХХ ст.?
6. Які музичні товариства виникли в 20-х роках ХХ ст.?
7. Назвіть митців, які зробили вагомий внесок у розвиток образотворчого мистецтва України? В якому напрямку вони працювали?
8. Назвіть літературні твори, за якими були написані сценарії до кінофільмів?
9. Як процеси національно-культурного відродження вплинули на розвиток театрального мистецтва України?
10. Скільки театрів діяло в Україні в 20-х роках ХХ ст.?

План роботи учня № 2.

Дослідити процес впровадження цензурної політики Й. Сталіна в Україні.

Інструктаж щодо проведення дослідження.

- 1.1. ознайомитися з творами художньої літератури, кінофільмами визначеного періоду.
- 1.2. опрацювати рекомендовану наукову літературу з теми.
- 1.3. визначити об'єкт дослідження – постанови Й. Сталіна щодо впровадження цензури у сфері культури

- 1.4. скласти короткий опис впровадження цензурної політики Й. Сталіна в Україні та оформити зібраний матеріал у вигляді есе до збірки «Не пропущено цензурою!»

Результат роботи : написання наукової статті «Процес впровадження цензурної політики Й. Сталіна в Україні» та представлення її на конференції

Список літератури, рекомендованої для опрацювання учню № 2:

1. Греченко В. А. Апогей сталінського тоталітаризму в Україні (30-ті роки ХХ ст.). Харків, 2007. 352 с.
2. Касьянов Г. В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-і роки). Київ, 1991. 96 с.
3. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні: (Генеза і наслідки). Київ, 1995. 508 с.
4. Кульчицький С.В. Розвинутий соціалізм. URL: http://www.history.org.ua/?termin=rozvynutyji_socializm (дата звернення 19.10.2019).
5. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. Донецьк, 1996. 144 с.
6. Роготченко О.О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ, 2007. 608 с.

Опитувальник для другої групи.

1. Що таке сталінська цензура?
2. Як відбувався процес ідеологізації суспільного життя?
3. В якому році розпочалося впровадження сталінської цензури?
4. Що таке соціалістичний реалізм?
5. Коли і де було проголошено соціалістичний реалізм як основний творчий метод радянської культури?

План роботи учня № 3.

Дослідити вплив сталінської цензури на розвиток мистецтва України.

Інструктаж щодо проведення дослідження.

ознайомитися з творами мистецтва, художньої літератури, кінофільмами, у яких висвітленні особливості впливу сталінської цензури.

- 1.1. відвідати тематичні виставки краєзнавчого музею та опрацювати рекомендовану наукову літературу з теми.
- 1.2. визначити об'єкт дослідження - діячі літератури, архітектури, музичного та образотворчого мистецтва, театру, а також кіномистецтва 30 рр. ХХ ст.
- 1.3. скласти короткий опис наслідків впливу цензурної політики Й. Сталіна на мистецтво України та оформити зібраний у збірці «Не пропущено цензурою!»

Результат роботи: написання та презентація на шкільній конференції щоденника юного дослідника на тему «Сталінська цензура щодо мистецтва у 30 роки ХХ ст. в Україні.»

Список літератури, рекомендованої для опрацювання учню № 3:

1. Берест Б. Олександр Довженко. Нью-Йорк, 1961. 128 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/16938-berest-b-oleksander-dovzhenko-kritichna-monografiya/>
2. Вечерський В.В. Україна, Держава: Архітектура. Київ, 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.15>
3. Греченко В. А. Апогей сталінського тоталітаризму в Україні (30-ті роки ХХ ст.). Харків, 2007. 352 с.
4. Довжук І.В. Історія культури України. Луганськ, 2009. 552 с.

5. Довженко Олександр Петрович: у 3 т./ гол. ред. В. І. Марочко. Київ, 2004. Т. 2. 688 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Dovzhenko_O
6. Зінкевич О. Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників – документи. Балтимор-Торонто, 1989. 1026 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/9035-les-kurbas-u-teatralniy-diyalnosti-v-o-tsinkah-suchasnikiv-dokumenti/>
7. Касьянов Г. В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-і роки). Київ, 1991. 96 с.
8. Кейван І. Нариси з історії української культури. Українське образотворче мистецтво. Едмонтон, 1984. 234 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-kejvan-i-ukrayinske-obrazotvorche-mystetstvo/>
9. Кавалерідзе Іван Петрович: у 4 т./ гол. ред. Н. Г. Ковпаненко. Київ, 2007. Т. 4. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kavaleridze_I
10. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні: (Генеза і наслідки). Київ, 1995. 508 с.
11. Кульчицький С.В. Розвинутий соціалізм. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=rozvynutyjj_socializm (дата звернення 19.10.2019).
12. Курбас Лесь: у 5 т./ гол. ред. Г.П. Герасимова. Київ, 2008. Т. 5. 568 с. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Kurbas_Les
13. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. Донецьк, 1996. 144 с.
14. Мельників Р.В. Літературні 1920-ті. Постаті (Нариси, образки, етюди). Харків, 2013. 256 с.
15. Мовчан О.М. «Березіль», театр. Київ, 2003. 688 с. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Berezil_teatr
16. Попович М.В. Нарис історії культури України. Київ, 2001. 728 с.
17. Роготченко О.О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ, 2007. 608 с.

18. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. Мюнхен, 1963. 406 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/14276-rudnitskiy-a-ukrayinska-muzika-istorichno-kritichniy-oglyad/>
19. Яременко С., Ревуцький В. Нариси з історії української культури. Українська драма й театральне мистецтво на історичному шляху. Київ, 1984. 141 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-yaremenko-s-ukrayinski-kompozytory-revutskyj-v-ukrayinska-drama-j-teatralne-mystetstvo-na-istorychnomu-shlyahu-djvu/>
20. Яртися А., Мельника В. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Львів, 2005. 568 с.

Список використаних джерел , рекомендованих для опрацювання групи № 3:

Аудіо-візуальні джерела:

1. Лятошинський Б. Опера «Щорс», 1938. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=A7XDoQqKE88>
2. Рябов О. Оперета «Весілля в Малинівці», 1937. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=5GiHQSxCXHM>
3. Довженко О. Кінофільм «Земля», 1930. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=0nhl2-53uwg>
4. Довженко О. Кінофільм «Іван», 1932. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=sI7cjs__OSg&t=33s
5. Довженко О. Кінофільм «Аероград», 1935. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=PILTEBf0kzw>

Візуальні джерела:

1. Кричевський Ф. «Переможці Врангеля. URL: <https://is.gd/YALihH>

2. Нестеренко О. «Проводи партизана». URL: <https://is.gd/wKV15N>
3. Самокиш М. «Бій за прапор. Атака», «Перехід Червоної Армії через Сиваш». URL: <https://is.gd/mdRWRa> , <https://is.gd/UCN9fj>
4. О. Шовкуненко О. «Доменний цех». URL: <https://is.gd/x4O0HG>

Опитувальник для третьої групи.

1. Чому 1937 рік у свідомості народу став символом беззаконня та свавілля?
2. Чому діяльність інтелігенції по створенню й поширенню духовних цінностей піддавалася суцільному контролю і адмініструванню з боку держави?
3. Який творчий метод був офіційно дозволений для радянських письменників, митців, художньої інтелігенції?
4. Які наслідки для літератури мала постанова Й. Сталіна «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р.?
5. Як вплинула сталінська цензура на розвиток музики в Україні?
6. Що таке монументальна пропаганда?
7. Чи розвивалася архітектура та образотворче мистецтво в Україні в 30 рр. ХХ ст.?
8. Яка доля спіткала тих митців, які не підтримували режим Й. Сталіна?
9. Назвіть митців, яких не захопили репресії ?
10. Чи зазнавало утисків з боку держави театральне мистецтво та кіномистецтво в Україні?

План роботи учня № 4.

Дослідити становище західноукраїнської інтелігенції в 20-30 рр. ХХ ст.

Інструктаж щодо проведення дослідження.

- 1.1. ознайомитися з творами художньої літератури, образотворчого мистецтва визначеного періоду.
- 1.2. опрацювати рекомендовану наукову літературу з теми.
- 1.3. визначити об'єкт дослідження – західноукраїнська інтелігенція в 20-30 рр. ХХ ст.
- 1.4. Скласти короткий опис становища західноукраїнської інтелігенції під час сталінської політики та оформити зібраний матеріал у збірку «Не пропущено цензурою!»

Результат роботи групи: провести на тижні історії публічне читання есе та історичних нарисів на тему «Дні життя «сталінської» інтелігенції» .

Список літератури, рекомендованої для опрацювання групі № 4:

1. Вечерський В.В. Україна, Держава: Архітектура. Київ, 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.15>
2. Греченко В. А. Апогей сталінського тоталітаризму в Україні (30-ті роки ХХ ст.). Харків, 2007. 352 с.
3. Довжук І.В. Історія культури України. Луганськ, 2009. 552 с.
4. Касьянов Г. В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-і роки). Київ, 1991. 96 с.
5. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні: (Генеза і наслідки). Київ, 1995. 508 с.
6. Роготченко О.О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ, 2007. 608с.
7. Рубльов О.С., Черненко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелегенії (20-ті- 40-ві роки ХХ ст.)//Український історичний журнал. 1991.№ 3. С. 3-15. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/1991/3/2.pdf>

Опитувальник для четвертої групи.

1. Як криза КПЗУ вплинула на стан визвольної боротьби населення Західної України?
2. Чи існували на території Західної України напівлегальні масові організації?
3. Якщо так назвіть їх і визначте основну мету цих організацій?
4. Чи посилювався вплив Компартії Західної України на інтелігенцію в 20-30 рр. ХХ ст.? Яким чином?
5. Що таке «Горно»?
6. Коли і з якою метою було створено організацію «Західна Україна»?
7. Чому розпочався процес знищення західноукраїнської еміграції в УСРР?
8. Який вплив мав М. О. Скрипник на західноукраїнську інтелігенцію?
9. Коли розпочалася «чистка» на Західній Україні?
10. Хто із представників західноукраїнської інтелігенції постраждав під час сталінських «чисток»?

III етап – аналітичний:

Самостійна робота творчих груп над проектом, де учні опрацьовують художню та наукову літературу, періодичні видання, Інтернет-ресурси, збирають, аналізують та систематизують необхідну інформацію. На цьому етапі проекту відбувається аналіз отриманих результатів під час опрацювання рекомендованих джерел та списку літератури. Саме ця інформація, яка отримана в результаті аналітико-синтетичної переробки інформації з джерел, дає змогу всебічно висвітлити проблемну ситуацію.

IV етап – виготовлення продукту проєкту:

Представлення результатів проектної діяльності у вигляді збірки «Не пропущено цензурою!» та статей для шкільної газети «Процес впровадження цензурної політики Й. Сталіна в Україні», «Сталінська цензура щодо мистецтва у 30-роки ХХ ст. в Україні».

V – презентація результатів проєкту:

- поширення інформації щодо реалізації проєкту на сайті школи <https://zosh14.ucoz.net/>.
- проведення круглого столу серед учнів 9-10 класу, де буде проаналізовано успіхи та невдачі проєкту, проведено аналіз досягнення поставленої мети.

Довгостроковий вплив проєкту. Враховуючи актуальність та універсальність обраної теми, через рік або кілька років можна провести подібну проєкту роботу, порівнюючи мистецтво за часів Сталіна із сучасністю. Запропоновану структуру проєктної роботи можна використовувати для дослідження інших історичних явищ та періодів. Результатом роботи над подібними проєктами можуть стати не тільки круглі столи, а ще й учнівські міжшкільні конференції, скайп-зустрічі, вебінари, прес-конференції тощо. Такі заходи посилять цікавість учнів до вивчення історії, адже вони зможуть продемонструвати свої власні наукові надбання широкому загалу учнів інших шкіл.

За наявністю великої кількості цікавих, науково-обґрунтованих учнівських дослідницьких матеріалів, заявлена у проєкті збірку нарисів можна перетворити на сучасні шкільні історико-популярні журнали-альманахи. Ці журнали можна видавати раз на три місяці із публікаціями учнівських дослідницьких надбань, фотоматеріалами та думками про співвідносність сучасності до історичної минувшини тощо. Наявність такої шкільної періодики відіграє роль важеля, який запустить нову «лінію» навчання історії. Адже учні не тільки зможуть виявляти свої наукові

здібності, а ще й розвивати критичне та креативне мислення. Також існує велика вірогідність у зацікавленні інших школярів до вивчення історії.

Додаток А

Опитувальник для першого учня.

1. Назвіть причини різкого злету української культури в 20-рр. ХХ ст.?
2. Як на творчості українських літераторів позначився вплив європейського модернізму ?
3. Хто такі «неокласики» і яка їхня роль в українській літературі?
4. Як розвивалася архітектура в період національного піднесення?
5. Під впливом яких чинників розвивалося музичне мистецтво України в 20-х роках ХХ ст.?
6. Які музичні товариства виникли в 20-х роках ХХ ст.?

7. Назвіть митців, які зробили вагомий внесок у розвиток образотворчого мистецтва України? В якому напрямку вони працювали?
8. Назвіть літературні твори, за якими були написані сценарії до кінофільмів?
9. Як процеси національно-культурного відродження вплинули на розвиток театрального мистецтва України?
10. Скільки театрів діяло в Україні в 20-х роках ХХ ст.?

Додаток Б

Опитувальник для другого учня.

1. Що таке сталінська цензура?
2. Як відбувався процес ідеологізації суспільного життя?
3. В якому році розпочалося впровадження сталінської цензури?
4. Що таке соціалістичний реалізм?

5. Коли і де було проголошено соціалістичний реалізм як основний творчий метод радянської культури?

Додаток В.

Опитувальник для третього учня.

1. Чому 1937 рік у свідомості народу став символом беззаконня та свавілля?

2. Чому діяльність інтелігенції по створенню й поширенню духовних цінностей піддавалася суцільному контролю і адмініструванню з боку держави?
3. Який творчий метод був офіційно дозволений для радянських письменників, митців, художньої інтелігенції?
4. Які наслідки для літератури мала постанова Й. Сталіна «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р.?
5. Як вплинула сталінська цензура на розвиток музики в Україні?
6. Що таке монументальна пропаганда?
7. Чи розвивалася архітектура та образотворче мистецтво в Україні в 30 рр. XX ст.?
8. Яка доля спіткала тих митців, які не підтримували режим Й. Сталіна?
9. Назвіть митців, яких не захопили репресії ?
10. Чи зазнавало утисків з боку держави театральне мистецтво та кіномистецтво в Україні?

Додаток Г

Опитувальник для четвертого учня.

1. Як криза КПЗУ вплинула на стан визвольної боротьби населення Західної України?
2. Чи існували на території Західної України напівлегальні масові організації?
3. Якщо так назвіть їх і визначте основну мету цих організацій?
4. Чи посилювався вплив Компартії Західної України на інтелігенцію в 20-30 рр. ХХ ст.? Яким чином?
5. Що таке «Горно»?
6. Коли і з якою метою було створено організацію «Західна Україна»?
7. Чому розпочався процес знищення західноукраїнської еміграції в УСРР?
8. Який вплив мав М. О. Скрипник на західноукраїнську інтелігенцію?
9. Коли розпочалася «чистка» на Західній Україні?
10. Хто із представників західноукраїнської інтелігенції постраждав під час сталінських «чисток»?

Продукт проекту

Білозерська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14

Білозерської міської ради

Донецької області

Збірка – альманах

«Не пропущено цензурою!»

Виконавець

учні Білозерської

загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 14

Білозерської міської ради

Донецької області

Борцова А., Кравчук В., Піхоцький В., Фещук Х.

Білозерське, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Національно-культурне відродження в Україні у 20-х роках XX ст.....	4
Процес впровадження цензурної політики Й. Сталіна.....	9
Розквіт сталінської цензури в мистецтві у 30-х роках XX ст.....	11
Становище західноукраїнської інтелігенції в 20-30-х роках XX ст.....	16
ВИСНОВКИ.....	20
Список використаної літератури та джерел.....	21
Додатки.....	23

ВСТУП

Творення, збереження і розвиток культури є складовою частиною історичного процесу. І сьогодні, коли Україна йде шляхом незалежності, визначення напрямів розвитку культури, її пріоритетів є найважливішим завданням. Особливої уваги заслуговує розвиток мистецтва, адже це форма культури, яка пов'язана зі здатністю людини до естетичного засвоєння світу, до його відтворення в образах і символах, що спирається на творчу уяву. Його успішне розв'язання можливе лише на основі вивчення та критичної оцінки набутого досвіду. У зв'язку з цим особливу актуальність мають проблеми історичного осмислення художньо-культурної сфери життя суспільства як у далекому минулому, так і в новітні часи.

Українське мистецтво є своєрідним явищем у світовій духовній скарбниці, оскільки упродовж багатьох століть воно змушено було розвиватися (а якщо точніше – боротися за своє елементарне виживання) за відсутності власної держави. Відтак на підтримку урядових інституцій розраховувати зазвичай не доводилось. Особливо несприятливою була ситуація в 30-х рр. XX ст. за часів сталінської цензури. Це була руйнація культури, яка невілювала зміст духовного життя населення республіки і послаблювала його інтелектуальну базу. В цей період радянська влада використовувала мистецтво у власних

цілях, а саме за допомогою творів талановитих архітекторів, художників, скульпторів маніпулювала свідомістю громадян.

В сучасній Україні відбуваються досить динамічні і часто непередбачувані для суспільної свідомості процеси. Це супроводжується зміною у позиціюванні щодо культурних цінностей, оцінок, розуміння мети і призначення мистецтва. Проблема вивчення впливу сталінської цензури на мистецтво у 20-30-х роках набуває актуальності, оскільки аналіз її змісту, засобів і наслідків сприятиме якісно новому рівню знань про історію мистецтва цієї доби.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ У 20-х РОКАХ ХХ СТ.

Початок 20-х років для українського мистецтва був несприятливий. Завершений на цей час новий поділ українських земель гальмував визрівання нації, отже, і мистецтва. Культурний потенціал народу був підірваний руйнівними наслідками громадянських протистоянь у суспільстві попередніх років. Катастрофічним було становище з кадрами. Українська інтелігенція, яка у визвольних змаганнях 1917-1920 рр. брала участь не на боці більшовиків, здебільшого емігрувала. А інша частина, що залишилася в Україні, не мала можливості активно включитися в національно-культурні перетворення, бо була «скомпрометована» попередньою діяльністю.

Однак за таких умов українська культура у розглядувану добу набула такого злету, який правомірно був названий українським культурним ренесансом.[17] Причин тут багато. Це й інерція позитивних процесів у національно-культурному творенні часів української державності, й намагання національно свідомих сил в українському суспільстві, у самій КП(б)У, особливо "боротьбистів", попри всі труднощі використати можливості офіційно проголошеної більшовиками національно-культурної політики. Певний час ця політика щодо української культури в цілому дійсно була толерантною, що неважко зрозуміти. Втрачені Польща, Фінляндія, Прибалтика. Селянські повстання в самій Україні. Зволікання республік з конституційним оформленням СРСР. За цих та інших об'єктивних обставин і був започаткований новий курс у національно-культурній політиці, що тривав близько 10 років і став найбільш плідним у розвитку української культури за весь період існування радянської влади.

Загальне піднесення національної культури було тісно пов'язане з розвитком *літературного процесу*. У 1918-1921 рр. виникла велика кількість літературних об'єднань, друкувалися різноманітні художні збірки й альманахи – «Мистецтво», «Літературно-критичний альманах», «Червоний вінок», «Гроно», «Зшитки боротьби», «Шляхи мистецтва», «Жовтень», «Вир революції» тощо. Важливою ознакою культурного відродження стало продовження гуманістичних традицій Т.Шевченка, І.Франка, Л. Українки, О.Кобилянської, М.Коцюбинського.

На творчості українських літераторів 1917 — 1921 рр. позначився вплив європейського модернізму. Тяжіння до нього було характерним, зокрема, для творчості поета, театрознавця, перекладача М.Вороного (1871 — 1940 рр.). Тенденції європейського модернізму, зокрема в таких формах, як символізм і футуризм, помітні також у творчості поетів Д.Загула, Я.Савченка, О.Слісаренка, М.Терещенка, В.Кобилянського, М.Михайличенка. У контексті модерністських пошуків складався поетичний доробок таких поетів, як Б.Лепкий, В.Пачовський, С.Луцький, М.Яцків, П.Карманський, котрі згрупувалися навколо видавництва "Молода муза" (1906—1909 рр.) у Львові. Значна постать тогочасної української поезії — П.Тичина (1891 — 1967 рр.), який після виходу збірки "Сонячні кларнети" (1918 р.) здобув славу "глибоко національного поета".[22]

Особливе місце належало неформальній літературній київській групі «неокласиків». Група вважала, що основна мета літературного процесу в розкритті прекрасного у людині. Вони намагалися позбавити

українську поезію сентименталізму і поверховості, понад усе цінили в літературі професіоналізм, намагалися використовувати у мистецькій практиці найкращі зразки європейської класики. У своїй діяльності «неокласики» виступали проти ідейної платформи «Пролеткульту», профанації літератури, що відбивалася у закликах до масовості, пролетаризації, заперечення класичної культурної спадщини. До «неокласиків» належали М. Зеров, М. Рильський, М. Хвильовий, М. Драй-Хмара, П. Филипович та інші.

В *архітектурі* періоду національного піднесення українські митці прагнули відшукати втрачений національний стиль, творчо переосмислити традиції народної дерев'яної архітектури і «козацького бароко».[22] В цьому напрямі працював архітектор Д. Дяченко (1887-1942 рр.), один із засновників українського архітектурного стилю. Йому належать споруди земської лікарні у м. Лубнах, комплекс Української сільськогосподарської академії (1925-1927 рр.) та ін. Талановитий митець був репресований.

Водночас тривали пошуки укр. нац. стилю: Селекційна станція в Миронівці 1923 П.Альошина, Комплекс Укр. с.-г. академії в Києві 1925—30 Д.Дяченка. Дяченковому творчому впливу завдячуємо прекрасно прорисованим фронтоном на чолі залізничного вокзалу в Києві (1927—32, архіт. О.Вербицький), який без цього "знакового" елементу залишився би безликою конструктивістською будівлею 1930-х рр. До цієї ж стилістики належить і Меморіальний музей на могилі Т.Шевченка в Каневі 1935—39 (В.Кричевський, П.Костирко). [2]

Принципи народної архітектури використовував В. Троценко (1888-1978 рр.), автор проектів шкіл, лікарень, клубів на Криворіжжі та Донбасі (1920-1930 рр.), Чернозаводського театру в Харкові тощо. [22]

Музичне мистецтво України розвивалася під впливом трьох основних чинників: традицій народної пісенності, музичної школи М. Лисенка і нової європейської стилістики, закладеної творами Р. Вагнера, Р. Штрауса, М. Равеля, О. Скребіна, Е. Еріга, А. Дворжака. Значний внесок у розвиток української музичної культури зробили М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, Б. Підгорецький, П. Сениця та ін.

У 1920 рр. українська музика вийшла на рівень високої професійності, для неї характерна багатожанровість, орієнтація на великі музичні форми, перехід від сольного виконання до поліфонічного багатоголосся тощо. Активно розвивався жанр оперного мистецтва, діяли оперні театри в Києві, Одесі, Харкові та інших містах. Широкого визнання набула виконавська майстерність І. Паторжинського, М. Литвиненко-Вольгемут, З. Гайдай, О. Петрусенко та ін. [20]

Шлях авангарду й експериментаторству в українській музиці торував композитор, диригент, педагог Б. Лятошинський (1884-1968 рр.). У Західній Україні плідно працювали композитори Л. Січинський, А. Вахнянин, Ф. Колесса, С. Людкевич, Н. Нижанківський, В. Барвінський, Й. Витвицький. Широку культурно-просвітницьку роботу проводили музично-співацькі товариства «Руська бесіда», «Торбан», «Боян».

У 1923 – 1928 роках діяло республіканське музичне товариство ім. М. Леонтовича, яке певний час зберігало своєрідну автономію. Навколо товариства гуртувалися композитори-новатори. Вони орієнтувалися на поєднання національних традицій і досягнень європейської музичної культури. Напрямок модернізму в українській музиці репрезентував композитор Б. Лятошинський, створивши в європейському стилі оперу «Золотий обруч» (1930 р.). Новаторські тенденції виявилися у творчості композитора М. Вериківського – автора першого українського балету «Пан Каньовський».[22]

На етапі національного відродження в 20-х роках значно поживавився новаторський пошук у галузі *образотворчого мистецтва*. Поштовх у цьому напрямі дала Українська академія мистецтв, утворена 1917 р. Перший її ректор видатний художник-графік Г.Нарбут (1886— 1920 рр.) залишив помітний слід в історії української культури. Творчі пошуки Г.Нарбута визначало національне спрямування. Він створив 15 своєрідних композицій до “Української абетки” (1917 р.), де особливо відчутні національні фольклорні мотиви. Йому належать рисунки грошових знаків Української Народної Республіки, державної символіки, гербів тощо. Для графічних творів характерні витончена техніка, бездоганний художній смак.

Біля витоків українського авангарду стояли художники О.Богомазов (1880-1930 рр.), О.Екстер (1882-1949 рр.), В.Єрмилов (1894-1967 рр.) та ін. Тенденції модернізму відбилися у творчості П. Холодного (1876-1930 рр.), який працював у моментальному жанрі (вітражі в Успенській церкві у Львові, 1924 р.).[8]

У розглядуваний час плідно працювали художники-реалісти як старшого покоління (Ф. Кричевський, І. Їжакевич, К. Трохименко, А. Петрицький, С. Самокиш, О. Шовкуненко та ін.), так і митці

молодшої генерації (В. Касіян, М. Дерегус, О. Довгаль, В. Костецький, І. Гончар та ін.). У їхній творчості помітна така деталь: на початку 20-х років особливо виділявся напрям агітаційно-політичного плакату.

Значний внесок у розвиток мистецтва на західноукраїнських землях зробив художник і громадський діяч І. Труш (1869-1941 рр.). Йому належить ініціатива створення у Львові «Товариства для розвою руської штуки», «Товариства прихильників української літератури, науки і штуки», першого у Львові українського мистецького журналу «Артистичний вісник».

Для творчості художника О. Новаківського (1872 -1935 рр.) характерні мотиви експресіонізму (картини «Молох війни», 1919 р.; «Революціонерка», 1924 р.).

Друга половина десятиліття стала піком популярності визначного українського живописця-монументаліста і педагога, одного з основоположників українського монументального мистецтва Михайла Бойчука. Він обстоював власну концепцію живопису, що ґрунтувалася на поєднанні національних (передусім іконописних) і світових традицій малярства. Він виховав плеяду послідовників (Т. Бойчук, К. Гвоздик, А. Іванова, О. Мизін, О. Павленко, В. Седляр та ін.).

Відомі новаторськими пошуками художники М. Бурачек, М. Жук, Василь і Федір Кричевські, О. Мурашко, К. Костанді, О. Шовкуненко, В. Монастирський, О. Сорохтей.[5; с.529]

Розвивалося в Україні й *кіномистецтво*. У 1922 р. в Одесі розпочала діяльність кіностудія, яка випустила фільм «Остап Бандура», «Укразія», «Тарас Шевченко» та ін. У другій половині 20-х років у кіномистецтво ввійшов Олександр Петрович Довженко (1894-1956)- видатний кінорежисер, письменник, художник, - якого Чарлі Чаплін назвав найбільшим поетом кіно. З 1926 р. захоплюється режисурою, часто відвідує спектаклі Харківського театру ім. І. Франка. Але статичність сцени не влаштовує його, він надає перевагу просторові екрана, грі світла й тіні, прагне розкрити свій внутрішній світ засобами кінематографічної символіки. Режисерський дебют Довженка відбувся в 1926 р., коли він на Одеській кінофабриці поставив короткометражні кінокомедії «Вася - реформатор» і «Ягідка кохання».

У 1927 р. О. Довженко знімає фільм «Сумка дипкур'єра», в якому єдиний раз знявся сам у ролі кочегара. Свій глибоко оригінальний стиль кінорежисер виявив у фільмах «Звенигора» (1927 р.), «Арсенал» (1929 р.) [4]

Подібні процеси національно-культурного відродження відбувалися в 20-х роках у *драматургії та театрі*. Найважливішим завданням для нової драматургії стало піднесення українського театру до сучасного професійного рівня при збереженні його національної оригінальності. Діяли професійні й аматорські театральні колективи. Лише тільки в Києві діяли 5 українських театрів: Державний імені Шевченка, Народний (з 1922 р. – ім. Заньковецької), 3 районних, а також російські – ім. Леніна, Державний і Червоноармійський театр, Українська експериментальна студія (пізніше театр ім. Гната Михайличенка) та єврейський «Оноіб». У березні 1922 р. Лесь Курбас створив театр «Березіль». [16] У 1926 р. він був переведений до тодішньої столиці Харкова. У театрі плідно працювали майстри української центри П. Саксаганський, І. Мар'яненко, О. Сердюк, А. Бучма, Ю. Шумський та ін. У репертуарі театрів поряд з українською, російською і світовою класикою значне місце займали п'єси радянських драматургів – «Диктатура», «Дівчата нашої країни» і «Соло на флейті» І. Микитенка, «Майстри часу» І. Кочерги та інші.

Таким чином, 20-і роки були періодом зростання, піднесення і розвитку українського мистецтва, національного відродження. На цьому шляху, усупереч наростаючим ідеологічним перепонам і політичним утискам, національна культура досягла успіхів світового значення. Унаслідок ліквідації імперської політики національного гноблення розвивалась література й мистецтво, відроджувалась національна самосвідомість українського народу. З ініціативною енергією працювали в українській культурі як митці дореволюційної формації, так і представники нової інтелігенції.

Закінчився швидкоплинний період національного відродження трагічно. Уже 1926 р. Сталін і його підручні почали наступ на мистецтво, що супроводжувався політичним переслідуванням, а далі і фізичним знищенням кращих інтелектуальних сил і національної інтелігенції.

ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ ЦЕНЗУРНОЇ ПОЛІТИКИ Й. СТАЛІНА.

У літературі існують численні концепції про характер суспільно-політичного ладу, що утвердився в СРСР у 30-і роки, породженого ним державного терору. Засновником офіційної концепції, що тривалий час панувала в радянській історіографії був Сталін. В загальних рисах вона висвітлена в його доповідях на лютнево-березневому (1937 р.) пленумі ЦК ВКП (б), VIII з'їзді ВКП (б). Суть її: в середині 30-х років у Радянському Союзі побудовано соціалістичне суспільство; в умовах перемог соціалізму посилися опір рештків повалених революцією класів; їм в услуження пішли колишні опозиціонери – троцькісти, зінов'ївці, бухарінці, які об'єдналися в єдиний блок й скотилися до ролі – розвідників, шпигунів, диверсантів фашистської буржуазії, а тому підлягали знищенню за всіма звичаями класової боротьби. [13]

В 30-і роки Сталін, встановивши режим тиранічного єдиновладдя в партії, яка, в свою чергу, досягла необмеженого контролю над всіма сферами суспільства, повернув назад багатообіцяючий процес розвитку України, що ледве починався. Масові репресії були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму, оскільки вони:

- у політичній сфері придушували опозиційні сили, нейтралізували потенційних противників системи, давали змогу повністю контролювати розвиток суспільних процесів;
- у соціальній сфері – розколювали суспільство, протиставляли його верстви одна одній, створювали атмосферу взаємної підозри та недовіри;
- в економічній сфері – сприяли підтриманню основного стимулу до праці – страху, забезпечували систему майже дармовою робочою силою.

Відбувалася ідеологізація суспільного життя, встановлювався культ особи:

- ідеологізація освіти та культури, жорстка цензура, контроль над засобами масової інформації;
- ідеологічне виправдання терору, повне підкорення особистості інтересам держави та колективу;
- партійний контроль над діяльністю інтелігенції, культ особи Сталіна, поширення міфів про його мудрість.

На зміну українському культурному відродженню 20-х рр. прийшов новий комуністичний наступ, за яким діяльність інтелігенції по створенню й поширенню духовних цінностей піддавалася суцільному контролю і адмініструванню з боку держави.[7]

Для цього періоду характерне посилення впливу сталінської цензури – контроль інформації та ідей, поширених в суспільстві. Особливо був відчутний вплив цензури на мистецтво України, яка впроваджувалася з метою придушення всіх джерел інформації, яка вважалася шкідливою або небажаною. Відповідно до цього, українську культуру знову почали ототожнювати з консервативним, відсталим селом. У січні 1933 р. другим секретарем ЦК КП (б) було призначено Павла Петровича Постишева (1887-1939). За безпосередньою вказівкою Й. Сталіна розгромив українське національне відродження, політику українізації.

Єдиним офіційно дозволеним творчим методом для радянських письменників, митців, художньої інтелігенції було визначено так званий «соціалістичний реалізм». Цей термін і його теоретичне обґрунтування були остаточно ухвалені на Першому з'їзді письменників СРСР (серпень 1934 р.).[17] Діячі інших ділянок мистецтва (театр, образотворче мистецтво, кіно, музика) теж були у 30-х роках об'єднані в «єдиних творчих спілках», слідом за письменниками визнали соціалістичний реалізм за основний творчий метод у мистецтві. Це означало, що література й мистецтво повинні були стати художньою ілюстрацією політики більшовиків, видавати бажане за дійсне. Дійсно правдиве зображення радянської дійсності таврувалося як «антирадянська пропаганда й агітація» з відповідними трагічними наслідками для митця. [4]

РОЗКВІТ СТАЛІНСЬКОЇ ЦЕНУРИ В МИСТЕЦТВІ У 30-х РОКАХ ХХ СТ.

У свідомості народу 1937 рік став символом беззаконня та свавілля. Як це могло трапитися на двадцятому році існування Радянської влади, що перемогла під гаслами утвердження найсправедливішого на найгуманнішого суспільного ладу? Як могло коїтися криваве злодійство проти народу в перший рік дії конституції, яку пропаганда називала найдемократичнішою в світі, конституцією, яка вперше проголосила не лише політичні й соціально-економічні, але й особисті права громадян, закріпила в конституційному порядку недоторканість особистості й житла громадян, охорони таємниці їх листування? Ці питання не можуть не хвилювати не лише професійного історика, але й будь-яку думачу людину.

З 1933 р. репресії спалахнули з великим розмахом. Удар пройшовся по двох поколіннях української інтелігенції – тих, хто активно діяв до революції, і тих, хто вийшов на передній план у 20-ті роки. Саме ці покоління мали відіграти визначальну роль у процесі розвитку української культури, будівництва націй взагалі, і саме вони були винищені в першу чергу. На XII з'їзді КП (б)У (січень 1934 р.) П. Постишев заявив, що «1933 рік був роком розгрому української націоналістичної контрреволюції». [13, с.3] Але це був не кінець, а початок державного терору проти української інтелігенції.

Керівництво Комуністичної партії приділяло величезну увагу розвитку у потрібному напрямі *літератури та мистецтва*. Ця ділянка «культурного фронту» мала велике значення для пропаганди й виховання, яким Й. Сталін надавав не менше значення, ніж силовим методам утвердження комуністичного ладу.

Переломною в літературному житті стала постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р. Постанова зобов'язувала художню інтелігенцію перебудувати творче життя на ідейних засадах марксизму-ленінізму, черпати сюжети для творів у повсякденному житті, пропагувати пафос соціалістичного будівництва, трудові подвиги стахановців, провідну роль партії в суспільно-політичному житті. Усі, хто не підпорядковувався правилам гри, установленим державною партією, позбавлявся підтримки, у тому числі матеріальної, і наражався на переслідування. Ця постанова мала на меті колективізувати творчу роботу письменників і поетів так само, як була колективізована селянська праця.

Під керівництвом ЦК КП(б)У в Україні розгорнулася робота щодо підготовки Першого з'їзду радянських письменників України. Він розпочався у червні 1934 р. в Харкові й був продовжений у серпні того ж року у Києві. На з'їзді була створена Спілка радянських письменників України.

Варто зазначити, що більшовицька тоталітарна система завдала непоправного удару літературі України. Були заганні за ґрати в'язниць і таборів сотні талановитих письменників, більшість яких зазнали там мученицької смерті. Так, зі 193 членів і кандидатів у члени Спілки письменників України, які були прийняті до Спілки одразу після з'їзду письменників України в 1934 р., 97 було репресовано. Усього ж протягом першого пореволюційного десятиліття у творенні української літератури брали участь понад 1 тис. чол. З них наприкінці 20-х – у 30-х роках було репресовано, за неповними даними, близько 500 літераторів. Пішли в небуття письменники Микола Вороний, Олесь Досвітній, Григорій Епик, Микола Зеров, Григорій Косинка, Микола Куліш, Іван Кулик, Іван Микитенко, Сергій Пилипенко, Євген Плужник та багато ін. [4]

Тим не менше наприкінці 20-х – у 30-х роках під згубним впливом тоталітарної системи продовжували свою творчу працю письменники, яких не захопили репресії. У класичних рамках соцреалізму написані найвідоміші в 30-х роках поетичні збірки «Чуття єдиної родини» П. Тичини, «Київ» і «Літо» М. Рильського, «Нові поезії» і «Люблю» В. Сосюри, поема-трилогія «Безсмертя» М. Бажана, «Змужніла молодість» І. Куліка, «Лірика бою» П. Устенка, «Батьківщина» А. Малишка тощо.

У розглядуваний час при широкому розгортанні будівельних робіт активну творчу роботу вели *архітектори*. За їхніми проектами було забудовано багато міських районів, споруджено чимало будівель промислового, адміністративного, комунального й культурного призначення. Найбільш видатними культурними архітектурними пам'яткам кінця 30-х років стали будинок Ради Міністрів УРСР (архітектори І. Фомін і П. Абросімов, 1935-1938 рр.) і будинок Верховної Ради УРСР (архітектор В. Заболотний, 1936-1939 рр.) у Києві. Аналогічна стилістика, близька до європейського арт деко, панувала й на західноукраїнських землях: корпус Чернівецького університету 1928—35, будинок Ради народової в Ужгороді 1935—39 (архітектор А.Крупка.) [2]

Музика також не стояла на місці. Стали відомими пісні, симфонічні та інші музичні твори композиторів Г. Верьовки, А. Лебединця, Л. Ревуцького, В. Косенка, К. Богуславського, П. Козицького, М. Вериківського, Г. Майбороди, К. Данькевича та ін. У класичних зразках соцреалізму Б. Лятошинський створив оперу «Щорс», О. Рябов – оперету «Весілля в Малинівці». Високою майстерністю виділялася хорова капела «Думка», Державна капела бандуристів та ін. [20]

Досягнення соціалістичного будівництва відбивали у своїх творах представники *образотворчого мистецтва*. Так, зразком батального твору стала картина М. Самокиша «Перехід Червоної Армії через Сиваш», за яку він був удостоєний сталінської премії СРСР. Псевдоромантиці Громадянської війни були присвячені полотна «Переможці Врангеля» Ф. Кричевського, «Котовський ліквідує банду Матюхіна» Ф. Кличка, «Проводи партизана» О. Нестеренка тощо.[4] Усі вони були покликані звеличувати й увіковічувати перемогу більшовиків у Громадянській війні й однобічно зображали цю величезну трагедію в житті українського народу. У образотворчому мистецтві можливості були звужені до виробничого жанру: ілюстрування індустріалізації і колективізації (це портрети та пам'ятники «вождям», передусім Сталіну). Зразком лакування дійсності 30-х років можуть бути картини, де зображено будівництво соціалізму (К. Трохименка «Кадри Дніпробуду», О. Шовкуненка «Доменний цех», М. Буравченка «Дорога у колгосп», Г. Світлицького «Колгосп у світу» тощо). Але ті, хто не погоджувався підкоритися владі були вислані до канцтоварів або перестали творити, наприклад В. Седляр, І. Падалка, В. Касьян, О. Павленко, Шехтман. Одночасно була знищена велика й впливова школа образотворчого мистецтва, яку очолював проф. М. Бойчук, а також ґрунтовно «прочищені» Київський та Харківський художні інститути, а їхній керівний склад заарештований. (І. Врона та інші).[16]

Стосовно української *скульптури* зазначимо, що на її розвиткові негативно позначилися вимоги соціального замовлення, так звана монументальна пропаганда, спрямована на увічнення образів вождів революції. Ідеологічна цензура в галузі скульптури виявилася найвідчутніше. Показові в цьому відношенні Міжнародний конкурс на проект пам'ятника Т. Шевченкові у Харкові 1930 р., де були відхилені проекти відомих українських скульпторів Б. Кратко, А. Петрицького, І. Кавалерідзе та ін. [22]

У 30-х роках в Україні розвивалося *кіномистецтво*. Плідно працювали кінорежисери й оператори О. Довженко, Д. Демуцький, І. Кавалерізе, М. Топчій. Кіномитці групувались навколо Київської та Одеської художніх кінофабрик та фабрики кінохроніки.[4] Трагічно склалася доля О.Довженка – одного з провідних діячів національного і світового кіномистецтва. До значних здобутків митця в 30-ті роки належать фільми «Земля» (1930 р.), «Іван» (1932 р.), «Аероград» (1935 р.), «Щорс» (1939 р.). «Землю» було визнано одним з 12 найкращих фільмів «усіх часів і народів».[1] В цій стрічці Довженко відкрив світові Україну, душу її народу. Митець надзвичайної сили, О. Довженко змушений був багато в чому обмежити творчий пошук, коли після фільму «Земля» його розпочала переслідувати офіційна критика. [14] О. П. Довженка обминули репресії та заслання, але його було «відряжено» до Москви у розпорядження «Союзкіно», де йому доручили знімати фільм із життя далекосхідної прикордонної армії (як наслідок відомий його фільм «Аероград»). Перші художні фільми, пов'язані з українським життям, були заборонені й вилучені з прокату («Звенигора», «Арсенал», «Іван», «Земля»). Інший популярний кінорежисер І. Кавалерідзе був посаджений під строгий контроль і на місці знешкоджений.

З української кінематографії вийняли душу. Позбавлена такого своєрідного майстра, як О. Довженко, втративши талановитого І. Кавалерідзе й багатьох майстрів, які лише починали, українська кінопродукція швидко перетворилася в додаток Московської кінофабрики. Тобто зроблено було те, що вимагала централістська й нівеляторська політика Кремля. [10]

Значних утисків з боку держави в 30-ті роки зазнало і *театральне мистецтво*. Приїхавши в Україну у 1933 р., П. Постишев і його апарат відразу збагнули, що підірвати творчий національний дух українського театру можливо лише розгромивши «Березіль» або, на перших порах, хоча б «прибравши» його ідеолога й режисера Л. Курбаса. Над головою знаменитого режисера навис меч терору. Однак ще перед ударом сам диктатор України виявив бажання поговорити з непокірним режисером. Л. Курбаса викликали в

ЦК до П. Постишева. Останній дав відчутти, що життя Л. Курбаса і його доля у весільних пости шевських руках. Він умовляв, улещував, обіцяв, погрожував, кричав. Він вимагав «небагато» - бути слухняним, припинити війну з партією зі сцени й перебудувати театр під стиль «соціалістичного реалізму». Л. Курбас відповідав, що з партією він не воював і не воює. Він воював тільки з людською підлогою, у яких би формах та образах вона не з'являлася. Обов'язок мистецтва взагалі, а театру зокрема – розкривати й таврувати людські хиби й лиходійства.

Це була остання «дискусія» реформатора українського театру Л. Курбаса. П. Постишев відчув, що Л. Курбас – людина особливого гатунку і на поступки не піде, бо новий курс йому органічно ворожий. Ця розмова, що відбулася у другій половині вересня 1933 р., була перервана сухо й офіційно.

5 жовтня 1933 р. нове керівництво Народним комісаріатом освіти України викликала Л. Курбаса й запропонувало йому зробити доповідь про суспільно-теоретичні позиції й художні перспективи театру «Березіль». Після доповіді було винесено постанову, згідно з якою політична й художня лінія театру була засаджена, а творець і постійний художній керівник театру Л. Курбас усунутий від роботи, якій він присвятив усе своє життя. А 26 листопада 1933 р. його було заарештовано. За ним пішло багато видатних акторів та його помічники. «Березіль» перестав існувати. Його було перейменовано в Драматичний театр ім. Т. Шевченка й наповнено пропагандистськими п'єсами І. Микитенка й О. Корнійчука.[6]

Пристосуванська, догідлива сентиментально-міщанська драма О. Корнійчука, написана в офіційному стилі «соцреалізму», а такого ж звучання Драматичний театр ім. І. Франка з цього моменту висувуються на перший план і стають виразниками того нового соціально-політичного зсуву в країні, який почався з початку 30-х рр.[10]

Отже, масові репресії знекровили українську літературу і мистецтво, на багато років паралізували й деформували духовне життя республіки. Художник ставав невольним у мистецькому соціумі тоталітарної держави в питаннях обрання творчого методу, теми, стилю, створенню образу тощо. [3] У таких умовах злет української літератури й мистецтва 20-х років був перерваний, і їхній розвиток у 30-х роках став немичним, утратив динамічність, розкованість, позбувся вільного характеру творчості, підпорядковувався директивам адміністративного центру. Трагічна доля покоління 20-30-х років отримали умовну назву «Розстріляне відродження». Термін запропонував вперше Ю. Лавріненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 1920-1930-х рр.

СТАНОВИЩЕ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛЕГЕНЦІЇ В 20 -30 – рр. XX ст.

У 1927-1928 рр. ЦК КПЗУ, що виступав за коректність і принциповість у застосуванні партійної критики стосовно тодішнього Наркома освіти О. Я. Шумського, і рішуче висловився проти згортання українізації та підміни ленінських принципів союзної федерації сталінською моделлю, зазнав хамської критики з боку Генерального секретаря ЦК КП(б) (1925-1928 рр.) Л. М. Кагановича, який спровокував гостру кризу у керівництві Компартії Західної України. Безпідставне звинувачення у націоналізмі керівництва партії на чолі з Й. Кріликом (Василькіним) і Р. Кузьмою (Турянським) зумовило різке зменшення складу партії, завдало відчутної шкоди революційному рухові Західної України. Глибока криза була подолана лише на III з'їзді КПЗУ (червень-липень 1928 р.). Партія відновила єдність своїх лав.

Комуністи Західної України набували досвіду поєднання легальних і нелегальних форм боротьби. Велика робота проводилася ними через такі напівлегальні масові організації, як «Союз пролетаріату міст і сіл», «Українське селянське об'єднання» та ін. Зростав вплив партії у читальнях «Просвіти», гуртках «Рідної школи», економічних, спортивних та інших легальних організаціях.

Зростання впливу КПЗУ на маси засвідчували й її ідеологічні противники. Так, один з активістів ОУН пригадавав початок 30-х років на Волині: «...Ми, націоналісти, прийшовши на ті терени, zostали там зорганізовану і діючу нелегальну Комуністичну партію Західної України. Впливала на місцеве населення й близькість кордонів Української Радянської Соціалістичної Республіки, кордонів, які щоденно проривались численними українськими радіоавдіціями, нерідко концертами української народної музики і фольклору. Діяла шептана пропаганда з боку численних, добре вишколених агітаторів КПЗУ».[18, с.5]

Посилювався вплив Компартії Західної України на інтелігенцію. Протягом міжвоєнного часу у регіоні комуністами було організовано близько 200 видань. Провідні позиції в них посідали революційні західноукраїнські літератори. Їх творчість була невід'ємною від активної громадсько-політичної діяльності. Так, Я.Талан редагував журнал «Освіта», О.Гаврилук – «Знання», В.Бобинський та С.Тудор – «Вікна», І.Михайлюк – «Плуг» і «Зеркало», П.Козланюк - газету «Сила», К.Пелехатий – «Сельроб». Яскравим свідченням зростання впливу КПЗУ та КП(б)У на прогресивну інтелігенцію була діяльність літературних об'єднань західноукраїнських революційних письменників по обидва боки кордону- «Гроно» (Львів) та «Західна Україна».

«Горно» (1929-1933) - літературне об'єднання революційних письменників Західної України. Працювало у Львові під впливом КПЗУ. Входило до Міжнародного об'єднання революційних письменників із центром у Москві. Засади об'єднання було проголошено у «Декларації» (12 травня 1929 р.), що її підписали 28 літераторів. Органом «Горна» був журнал «Вікна» (1927-1932); активними членами - В.Бобинський (1898-1938), С.Тудор (1892- 1941), А.Волощак (1890-1973), Н.Матулівка (1902-1941), П.Козланюк (1904-1965), Я.Галан (1902-1949) та інші. Відіграло велику роль в згуртуванні прогресивних літературних сил краю, у боротьбі за возз'єднання з УРСР.

«Західна Україна» (1925-1933) - літературна організація, що діяла у Києві та Харкові і об'єднувала близько 40 письменників й художників - вихідців із Західної України, що мешкали на території УРСР з часів першої світової війни, а також політемігрантів. Активними членами організації були В.Атаманюк (1897-1940), Д.Загул (1890-1938), М.Ірчан (1897-1937), М.Кічура (1881-1939), М.Козоріс (1882-1937), І.Крушельницький (1905-1934), І.Ткачук (1891-1948), А.Турчинська (1903-1972), М.Гаско (нар.1907) та ін. Друкований орган - альманах, згодом журнал «Західна Україна» (1927-1933).

Друга половина 20-х — початок 30-х років були періодом справжнього ренесансу української науки і культури. Цьому значною мірою сприяла державна діяльність на посаді наркома освіти України М. О. Скрипника. У своєму прикінцевому слові на XI Всеукраїнському з'їзді Рад (травень 1929 р.) він, зокрема, сказав: «...Наша Українська Радянська Соціалістична Республіка..., збудована в боях пролетаріатом, є дійсно культурний Піємонт цілого українського народу».[19, с. 9] Виходячи з цього, М. О. Скрипник докладав значних зусиль для налагодження контактів та підтримки українських культурних і наукових діячів за кордонами УСРР, насамперед у Галичині. Зрозуміло, що першорядне значення в цих контактах мала поряд з моральною і матеріальною підтримкою та допомогою, оскільки уряд буржуазно-поміщицької Польщі проводив денационалізаційну політику на західноукраїнських землях. Він здійснював послідовний наступ на українське друковане слово. Фактично припинилися дотації НТШ (за АвстроУгорщини Товариство дістало

щорічні урядові субсидії). Українська культура й наука у Східній Галичині ледь животіли. Ще гіршою була ситуація на українських землях, загарбаних Румунією. За цих обставин матеріальна підтримка з боку Радянської України, створення можливості для західноукраїнських науковців та письменників друкуватися на терені УСРР й доходити до свого читача набували виняткового значення. Велику роль відіграло перебування М. О. Скрипника у Львові. В 1929 р. він виступив перед інтелігенцією міста. У своїй промові нарком освіти УСРР зазначив, що «Радянська Україна потребує багато інтелігентних кваліфікованих робітників, потрібних для культурної і господарчої розбудови. Є чимало місця для всіх українських сил, що схотять чесно й добросовісно працювати над піднесенням України на вищій щабель розвитку». [19, с.10] Після публікації цієї відозви виїзд західноукраїнської інтелігенції до УСРР набув широкого розмаху. У наступні роки до УСРР виїхали відомі галицькі літератори В.Бобинський, Антін та Іван Крушельницькі (батько й син), М.Сопілка, актори М.Крушельницький, С.Федорцева, художники І.Севера, В.Касян та багато інших діячів культури, а також інженерно-технічних працівників, кваліфікованих робітників тощо. З огляду на стан джерел, важко встановити загальну кількість емігрантів. Принаймні, йдеться про сотні, а то й тисячі осіб. У запрошенні й працевлаштуванні вихідців із Західної України діяльну участь брав М.О.Скрипник. Він, зокрема, подавав значну (матеріальну й моральну) підтримку літературній організації «Західна Україна», виступав на її з'їзді. На об'єднаному пленумі ЦК й ЦКК КП(б)У в листопаді 1933 р. П.П.Постишев заявляв: «М.Скрипник висував на відповідальну роботу баданів, яворських та іншу контрреволюційну наволоч; тягнув у партію Лозинського - члена УВО, вимагав прийняти в партію Курбаса; вимагав завозу на Україну 1500 учителів із Західної України, яких готував надіслати до нас міжнародний Імперіалізм». [18, с.11] Отже, саме удар, скерований проти М.О.Скрипника, не обминав і західноукраїнських емігрантів, що являли собою напрочуд «зручний матеріал» для всіляких інсинуацій про «шпигунів», «зрадників», «терористів», «провокаторів», які нібито підривали економіку й суспільно-політичне життя країни, організовували голод, виступали провідниками націоналістичних поглядів тощо. Початок 1933 р. позначився арештами членів київської філії літературної організації «Західна Україна» (наприкінці січня - на початку лютого було заарештовано В.Атаманюка, М.Козоріса, А.Фертюка та ін.).

Варто зазначити, що ситуація, яка складалася на той час у суспільно-політичному та економічному житті країни, зокрема набирання обертів маховиком репресій, аж ніяк не сприяла літературній творчості. На зміну літературному плюралізму з його розмаїттям течій і напрямків, літературних організацій та їхніх друкованих органів йшов «казьонний» оптимізм «соціалістичного реалізму». Арешти поступово перекинулися й на західноукраїнських літераторів, що мешкали у Харкові (було заарештовано В.Бобинського, М.Ірчана та ін.). 9 травня 1934 р. львівський часопис «Діло» сповіщав: «Прийшли до нас звістки, що галичанина Василя Бобинського, відомого поета, що кілька літ тому виїхав до Харкова, комуністична влада засудила на «ізоляцію», як контрреволюціонера. Бобинський видавав у Львові радянофільський журнал «Вікна», а у Харкові викладав в Інституті Народньої Освіти. Звичайно, всі ці арешти й процеси викликали безліч болючих запитань на Західній Україні і негативно впливали на ставлення значної частини галицької інтелігенції до Радянської влади. Водночас замість реальної інформації про становище в Радянському Союзі та в УСРР за кордон, зокрема до Галичини, надходила дозована й відповідним чипом препарована інформація, що нагадувала тонесеньку цівку, яка витікає з піщого годинника. Згадаємо, що само тоді в нашій країні відбувався процес відвертого й безпардонного фальшування реальності. Монополізованими засобами масової інформації зовнішній світ подавався радянській людині у надзвичайно спотвореному, майже сюрреалістичному висвітленні. Водночас Сталіну та його поплічникам надзвичайно хотілося, аби поза межами СРСР створеною ними адміністративно-командною системою захоплювалися, щоб їй аплодували... В обстановці штучно, створеного інформаційного вакууму блискавично поширювалися всілякі чутки, вигадки, ідеологічні міфи...

ВИСНОВКИ

20-і роки ХХ ст. були періодом зростання, піднесення і розвитку українського мистецтва, національного відродження. З ініціативною енергією працювали в українській культурі як митці дореволюційної формації, так і представники нової інтелігенції.

Але на початку 1930-х років вороже відношення сталінського державного апарату до успіхів української національної культури ставало все більш явним. Протистояти цим згубним тенденціям ставало все важче. У розглядувану добу основним творчим методом радянської культури був рекомендований соціалістичний реалізм. Новий метод диктував художникам і зміст, і структурні принципи твору, припускаючи існування нового типу свідомості, яка з'явилась у результаті утвердження марксизму-ленінізму. Соціалістичний реалізм визнавався раз і назавжди даним, єдино вірним і найбільш досконалим творчим методом. Він був проголошений 30 серпня 1934 р. на Першому всесоюзному з'їзді радянських письменників. Цей день в історії можна вважати знаковим. Майже на 60 років запанувала тоталітарна доба, культ вождів, втручання у культуру каральних та партійних органів та беззаперечне одностайство у прийнятті та висвітленні будь-яких мистецьких проблем. В угоду технічному мисленню епохи Сталін дав визначення митцям як «інженери людських душ». Взагалі мистецтво використовувалося як складова частина пропагандистської діяльності Й. Сталіна в Україні. Тим самим мистецтву надавався інструментальний характер, або відводилась роль інструмента формування «нової людини».

Радянська держава прагнула обмежити внутрішній світ людини тільки тими цінностями, які не суперечили комуністичній доктрині. Докладалися величезні зусилля, щоб вилучити з духовного життя населення релігію, пов'язані з нею морально-етичні цінності та колосальний шар культурних здобутків, походження яких пов'язувалося з релігійним світосприйняттям людини. Тут тоталітарна влада застосовувала всі можливі методи – пропаганду, виховання і насилля.

З одного боку, більшовицький режим розгортав культурне будівництво, створював умови для розкриття народних талантів і розвитку масової культури. Підтримувана народними масами, ця діяльність справді була революційною за масштабами. З іншого – тоталітарна держава знищувала таланти, нівечила долі митців, творчість яких не відповідала офіційним канонам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

21. Берест Б. Олександр Довженко. Нью-Йорк, 1961. 128 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/16938-berest-b-oleksander-dovzhenko-kritichna-monografiya/>
22. Вечерський В.В. Україна, Держава: Архітектура. Київ, 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.15>

23. Греченко В. А. Апогей сталінського тоталітаризму в Україні (30-ті роки ХХ ст.). Харків, 2007. 352 с.
24. Довжук І.В. Історія культури України. Луганськ, 2009. 552 с.
25. Довженко Олександр Петрович: у 3 т./ гол. ред. В. І. Марочко. Київ, 2004. Т. 2. 688 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Dovzhenko_O
26. Зінкевич О. Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників – документи. Балтимор-Торонто, 1989. 1026 с. URL:<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/9035-les-kurbas-u-teatralniy-diyalnosti-v-otsinkah-suchasnikiv-dokumen-ti/>
27. Касьянов Г. В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-і роки). Київ, 1991. 96 с.
28. Кейван І. Нариси з історії української культури. Українське образотворче мистецтво. Едмонтон, 1984. 234 с. URL:<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-kejvan-i-ukrayinske-obrazotvorche-mystetstvo/>
29. Кавалерідзе Іван Петрович: у 4 т./ гол. ред. Н. Г. Ковпаненко. Київ, 2007. Т. 4. 528 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Kavaleridze_I
30. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні: (Генеза і наслідки). Київ, 1995. 508 с.
31. Кульчицький С.В. Розвинутий соціалізм. URL:http://www.history.org.ua/?termin=rozvynutyjj_socializm (дата звернення 19.10.2019).
32. Курбас Лесь: у 5 т./ гол. ред. Г.П. Герасимова. Київ, 2008. Т. 5. 568 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Kurbas_Les
33. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. Донецьк, 1996. 144 с.
34. Мельників Р.В. Літературні 1920-ті. Постаті (Нариси, образки, етюди). Харків, 2013. 256 с.
35. Мовчан О.М. «Березиль», театр. Київ, 2003. 688 с. URL:http://www.history.org.ua/?termin=Berezil_teatr
36. Попович М.В. Нарис історії культури України. Київ, 2001. 728 с.
37. Роготченко О.О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ, 2007. 608 с.
38. Рубльов О.С., Черненко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелегенії (20-ті- 40-ві роки ХХ ст.)/Український історичний журнал. 1991.№ 1. С. 1-10. URL:<http://history.org.ua/JournALL/journal/1991/1/2.pdf>
39. Рубльов О.С., Черненко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелегенії (20-ті- 40-ві роки ХХ ст.)/Український історичний журнал. 1991.№ 3. С. 3-15. URL:<http://history.org.ua/JournALL/journal/1991/3/2.pdf>
40. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. Мюнхен, 1963. 406 с. URL:<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/14276-rudnitskiy-a-ukrayinska-muzika-istorichno-kritichniy-oglyad/>
41. Яременко С., Ревуцький В. Нариси з історії української культури. Українська драма й театральне мистецтво на історичному шляху. Київ, 1984. 141 с. URL:<http://diasporiana.org.ua/mistetstvo/narysy-z-istoriyiukrayinskoyi-kultury-yaremenko-s-ukrayinski-kompozyto-ry-revutskyi-v-ukrayinska-drama-i-teatralne-mystetstvo-na-istorychnomu-shlyahu-djvu/>
42. Яртися А., Мельника В. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Львів, 2005. 568 с.

Аудіо-візуальні джерела:

7. Довженко О. Кінофільм «Ягідка кохання», 1926. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=IU4X1IqTVjo>
8. Довженко О. Кінофільм «Звенигора», 1927. URL:https://www.youtube.com/watch?v=TMRXn_rr3ik
9. Довженко О. Кінофільм «Сумка дипкур'єра», 1927. URL:https://www.youtube.com/watch?v=G1S55DZug_w
10. Довженко О. Кінофільм «Арсенал», 1929. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=r3UdAeDjiIc&t=87s>
11. Довженко О. Кінофільм «Земля», 1930. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=0nhl2-53uww>
12. Довженко О. Кінофільм «Іван», 1932. URL:https://www.youtube.com/watch?v=sl7cjs_OG&t=33s
7. Довженко О. Кінофільм «Аероград», 1935. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=PILTEBf0kzw>

8.Рябов О. Оперета «Весілля в Малинівці», 1937. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=5GiHQSxCXHM>

9.Лятошинський Б. Опера «Золотий обруч», 1923. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=kzkZdMFUWV8>

10. Ревуцький Л. Кантата-поема «Хустина», 1923. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=NH4C0v-7OtQ>

Аудіальні джерела:

4. Вахнянин А. Опера «Купало», 1929. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>

5. Вериківський М. Симфонічна сюїта «Веснянки», 1924. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>

6. Леонтович М. «Щедрик», 1919. URL: <https://is.gd/x9Hvkw>